

УДК 378.1(478)

Інна Вановська

канд. істор. наук, доцент кафедри освіти дорослих
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем патріотичного та духовного виховання української молоді на основі національних та європейських цінностей, поваги до національних символів, готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Ключові слова: патріотичне виховання, духовність, національні цінності, ідеали, національно-патріотична культура.

Інна Вановська

канд. истор. наук, доцент кафедры образования взрослых
Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова
Киев, Украина

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ - ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем патриотического и духовного воспитания украинской молодежи на основе национальных и европейских ценностей, уважения к национальным символам, готовности защищать суверенитет и территориальную целостность Украины.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, духовность, национальные ценности, идеалы, национально-патриотическая культура.

Inna Vanovska

PhD (Pedagogy), Associate Professor at Department of Adult Education
M.P. Drahomanov National Pedagogical University
Kyiv, Ukraine

TOPICAL QUESTIONS OF PATRIOTIC EDUCATION IN HIGHER EDUCATION – A LOOK INTO THE FUTURE

Annotation. The article is devoted to the research of the problem of patriotic and spiritual education of Ukrainian youth on the basis of national and European values, respect for national symbols, readiness to defend the sovereignty of Ukraine.

Keywords: patriotic education, upbringing spirituality, national values, ideals, national and patriotic culture.

У складних умовах викликів та загроз громадяни України стають творцями й безпосередніми учасниками процесів, покликаних забезпечити динамічний і складний демократичний перехід до нової якості суспільства, економіки, політично організованого відповідального громадянського суспільства, в якому підвищується рівень політичної участі громадян, ступінь забезпечення прав та свобод, утвердження їх гідності.

Сьогодні, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому слід враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей, молоді й старшого покоління українців. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери, оскільки патріотично наснажена громадська активність особистості повинна постійно протягом усього життя підвищуватися у процесі навчання, виховання, самовиховання і самовдосконалення, переростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну й державницьку діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження виявив значний інтерес до патріотичного виховання студентів відповідно до соціокультурних трансформацій у суспільстві. Для нашого дослідження важливими є відокремлені в сучасній науковій літературі сутнісні характеристики патріотизму як філософської, соціальної та психологічної категорії. Саме патріотизм розглядається як одне з джерел відродження та консолідації суспільства.

Принциповою позицією, на якій будується науково-теоретична база педагогічних досліджень з проблеми патріотичного виховання, є розуміння патріотизму як важливого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного явища, що включає захист національних інтересів, конструктивну реалізацію одержаної свободи і демократичних прав людини. В цих випадках патріотична вихованість розуміється як одна з цінностей, котра притаманна всім сферам життя суспільства, що є найважливішим духовним надбанням особистості, характеризує вищий рівень її розвитку та виявляється в її активній самореалізації на благо Батьківщини. Педагогічні особливості патріотичного виховання висвітлено у працях О. Абрамчук, Т. Гавлітіної, О. Гевко, А. Максютова, В. Мірошніченко, С. Оришко, О. Стьопіної та ін.

Проведений аналіз наукової літератури та законодавчої бази з досліджуваної проблеми свідчить про неоднозначне трактування поняття «патріотичне виховання», але водночас надає можливість виокремити його суттєві риси. Так, його предметом є категорії: національна ідея; національна культура; рідна мова; історія народу і держави; самовизначення; категорія Батьківщини, феномени Майдану та Небесної сотні. Результатом патріотичного виховання є формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: поваги до національних символів; участі у громадсько-політичному житті країни; верховенства права; толерантного ставлення до

цінностей і переконань представників іншої культури, готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Соціально-філософський аналіз сучасного українського суспільства свідчить про наявність у ньому складних проблем матеріального та духовного характеру, що несуть серйозну загрозу ствердженню України як національної, цілісної держави. Ключовою серед них є проблема патріотичного виховання людини – особистості, національно свідомого громадянина України. Патріотизм, розвитку якого раніше присвячували багато зусиль, поступово перетворився з необхідного елемента виховання наступних поколінь, в щось зайве, несучасне. До розвитку патріотизму серед молоді ставляться дедалі більше формально, відбиваючи цим бажання бути патріотом і викликаючи сумнів щодо доцільності цієї особистісної якості. Перед незалежною Україною постала проблема історичної ваги: творчо відродити українське національно-патріотичне виховання і водночас піднести його на сучасний рівень наукового і культурного розвитку.[1, 76].

Історико-філософський аспект патріотизму передбачає розгляд його як суспільно-історичного явища, обумовленого соціально-політичними, економічними, етнокультурними та іншими характеристиками конкретного суспільства. Зауважимо, що на проблему патріотичного виховання і його роль у формуванні людини звертало увагу багато українських мислителів різних поколінь та поглядів від часів Київської Русі до сучасності [3, 76].

Видатні українські філософи-мислителі Г.Сковорода, Т.Шевченко, П.Юркевич, К.Ушинський, І.Франко, О.Духнович, Я.Чепіга у своїх творах визначне місце відводили патріотизму українського народу, а саме: любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу; повазі до історичного минулого; формуванню національної свідомості.

Новий підхід заснований на розумінні патріотизму як складного соціокультурного явища, що пронизує основні сторони життєдіяльності, як суспільства, так і окремої особистості. Зауважимо, що оновлене розуміння патріотизму, звільнене від комуністичного, ідеологічного, від партійно-класового принципу тощо, відображає і включає нові тенденції сучасної соціокультурної реальності та передбачає глибоке переосмислення його теоретичних основ. Оновлений патріотизм може стати одним із факторів консолідації та розвитку суспільства, подолання багатьох негативних явищ сьогодення.

Патріотизм, на думку автора, є особливою духовною цінністю, оскільки він виступає гарантом єднання, гармонізації сучасного українського суспільства, збереження його самобутності і культурної своєрідності в полігамному людському співтоваристві. Дійшовши висновку, що ядром патріотизму, його

основною складовою є любов до малої й великої Батьківщини, яка формується під впливом соціальних чинників, нею запропоновано авторське розуміння патріотизму суспільства: це сформована в соціумі соціально-психологічна властивість, притаманна особистості, сім'ї, соціальній групі, етносу, що проявляється у вірі й безкорисливій любові до Батьківщини, готовності до самовідданої праці заради її процвітання, здатності до самопожертви при захисті її інтересів від загроз й спроможна консолідувати суспільство.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що менталітет – це сукупність моральних, психічних та інтелектуальних особливостей мислення певного народу, який виявляється в культурі, поведінці, поглядах, звичаях тощо. Менталітет українців вирізняється такими якостями: працьовитістю, волелюбством, доброзичливістю, гостинністю, миролюбством тощо.

Ідеалами в патріотичному вихованні можуть виступати духовні цінності етичних, естетичних і художніх культур, а також властивості самої особи – розуму, волі й інших здібностей, що знаходять своє втілення в різних видах діяльності.

Патріотизм – складне і багатогранне поняття, один з найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя. На особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини. Він виявляється не лише в незвичайних ситуаціях, а в повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, яка приносить користь і людині, і суспільству. Отже, суб'єктом – носієм патріотизму є сама людина. Завдяки її творчій праці, любові, відданості розвивається почуття патріотизму.

Результатом патріотичного виховання можна вважати людину, громадянина чи представника певної нації або національності, який: розуміє і поділяє сутність національної ідеї; є носієм національної культури; своєю професійною діяльністю сприяє економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини; любить і відстоює рідну мову, користується нею; любить, захищає і відстоює рідну країну / державу / територію; любить, захищає і відстоює свої звичаї, традиції; любить, захищає і підтримує співгромадян з патріотичним способом мислення; Постійно відчуває гордість за вищенаведене і приналежність до цих категорій [2, 45].

Визначають 5 етапів виховання патріотизму особистості:

1. Виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї Батьківщини, що повинно формуватися в дошкільному віці в межах родинного виховання;
2. Виховання позитивного ставлення до «малої батьківщини» (свого міста,

краю, регіону) тобто етнічна самоідентифікація, що формується у підлітків у період шкільного навчання;

3. Виховання позитивного ставлення до своєї країни (державницького патріотизму) відповідає юнацькому віку; формується в період навчання у випускних класах школи та у ВНЗ;

4. Виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції східнослов'янських народів, тобто формування через позитивну етнічну ідентичність толерантності в міжнаціональних відносинах – також є виховним завданням ВНЗ;

5. Виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя [4, 14].

За останні роки зростає інтерес молоді як до далекого, так і до недавнього минулого нашої Вітчизни, до духовно-етичних і соціально-філософських проблем. Це свідчить про те, що в молодіжному середовищі йде спонтанний пошук життєвих духовних орієнтирів. Проте даної позитивної тенденції протистоїть інша, що має деструктивний для формування підростаючого покоління вплив.

І якщо сьогодні в молодіжному середовищі пошана до минулого нерідко межує з елементарною непоінформованістю або цинічним до нього ставленням, то незабаром все може змінитися. Прагнення молоді до позитивних духовних змін залишає надію і вселяє впевненість у тому, що духовно-етична криза, що переживається в даний час, буде здолана.

Завтрашній день України залежить від того, наскільки вивіреними і далекоглядними будуть прийняті сьогодні заходи для виховання патріотизму підростаючого покоління. Як бачимо, сучасний стан розвитку світової цивілізації стимулює процес відродження та становлення української нації, а відповідно й потреби патріотичного виховання як чинника пізнання і самопізнання української нації, виховання української молоді. Таким чином, в умовах сучасного розвитку знань і технологій, національно-патріотичне виховання потребує філософсько-світоглядного осмислення культурної спадщини, культурно-морального насичення патріотичної виховної системи. Сучасна педагогічна наука безперервно повинна еволюціонувати, набувати все глибшого національного змісту і характеру, творчо використовуючи кращі досягнення інших народів.

Молоді потрібно оволодіти не лише системою наукових знань, а насамперед цілісною національно-патріотичною культурою, духовністю. Без піднесення громадянської самосвідомості, патріотичного потенціалу населення, а також української державності неможливо розраховувати на успіх у Відродженні

Батьківщини. У реалізації патріотичного виховання потрібні нові концептуальні підходи, передусім усвідомлення того, що формування патріотизму у молодих людей не може займати другорядне місце або бути предметом спекуляцій [3, 78].

В сучасному суспільстві патріотичне виховання молоді набуває особливо важливого значення з декількох причин: зростає рівень інформованості (дезінформованості) молодого покоління, процеси демократизації та поява багатопартійної системи створюють певні труднощі в розумінні молоддю сутності патріотизму, сучасна молодь не пройшла тієї школи патріотичного виховання, котра випала на долю старшого покоління. Тому виникає необхідність здійснення патріотичного виховання молоді на якісно новому рівні, що сприятиме виробленню у молодого покоління правильного розуміння патріотизму, власної позиції з даного питання.

Недооцінка патріотизму як найважливішої складової суспільної та індивідуальної свідомості призводить до послаблення соціально-економічних, духовних і культурних основ розвитку суспільства і держави. Цим визначається пріоритетність патріотичного виховання особистості у виховній системі школи.

Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворювати почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини і держави.

Висновки:

1. Патріотичне виховання молоді розуміється як педагогічний процес становлення особистості громадянина і патріота своєї Батьківщини на основі прийняття демократичних цінностей, додержання закону, норм права, загальнолюдської моралі й участі майбутнього вчителя в демократичних процесах, формування мовленнєвої культури та підготовки їх до здійснення патріотичного виховання молоді. Патріотична вихованість розглядається як інтегральна цінність та духовно-моральна якість особистості, що виявляється в почутті любові до України, до її мови і традицій народу, у відчутті духовного зв'язку з ним, у моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати.

2. Структура патріотичної вихованості містить такі компоненти: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний. Критеріями сформованості кожного компонента відповідно визначені: ціннісно-патріотичний світогляд із показниками: патріотично-світоглядні знання, переконання, ідеали; ціннісно - патріотична свідомість; володіння рідною мовою, повага до неї; патріотично - спрямована активність з показниками: мотивація патріотизму; активна суб'єктно - патріотична позиція; толерантне ставлення до представників різних культур; патріотично-професійна діяльність за показниками: здатність до патріотичної самореалізації; готовність до здійснення патріотичного виховання учнів.

3. Ефективне патріотичне виховання можливе за таких педагогічних умов: використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою патріотичного виховання; залучення молоді до участі в соціально-значимих проєктах патріотичного спрямування; активне вивчення національно-культурної спадщини українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124–129. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України / І. Бех, К. Чорна. Київ. – 2014. – 48 с.
2. Волошина Н.М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства. Автореф. канд філософ. наук. – К., 2010р.
3. Кульчицький В.Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект) / В.Й. Кульчицький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія педагогіка і соціальна робота. – 2013. – №30. – С.76-78.
4. Стьопіна О.Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва / Стьопіна Олена Геннадіївна. – Автореф. канд. пед. наук. – Луганськ – 2007 – 23 с.

УДК 378.01:371.132

Юлія Колісник-Гуменюк
канд. пед. наук, старший науковий співробітник
Відокремлений структурний підрозділ
«Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Професійна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін має бути спрямована на забезпечення якості освіти. Така підготовка є для України новим та малодослідженим явищем, що потребує вивчення та застосування зарубіжного досвіду. В основі життєвого устрою країн Європи, Америки та Сходу лежить художнє світосприйняття. Зокрема, вся життєдіяльність особистості підпорядковується збереженню, засвоєнню та впровадженню у повсякденне життя власних багатовікових традицій. Життєва та творча сила культури засобами художнього виховання передається підрастаючому поколінню, естетизує їхню свідомість, сприяє формуванню основних якостей національного характеру, впливає на позитивне і відповідальне ставлення до справи та оточуючих людей, визначає комплекс цінностей і психологічні пріоритети.

У статті розкривається поняття естетичного виховання студентів як цілеспрямованого і планомірного процесу: формування естетичних понять, смаків та ідеалів, ставлення до професії, природи, мистецтва, суспільства, взаємовідносин, а також розвитку творчого компонента професійної діяльності за законами краси та емоційної чуйності. Цей процес передбачає набуття студентами естетичних знань і формування у них відповідних переконань, інтересів, навичок і вмінь.

Ключові слова: митець, творчість, освіта, естетика, виховання, підготовка, викладач, студент, художник.